

Sylabus

Změna koncepce předmětů Metody antropologie I a II tak, aby odpovídaly širší představě o komplexním a komplexním vzdělání v současné metodologii fyzické antropologie (kosterní antropologie a antropologie živého člověka)

Předměty MA I a II na sebe plynule navazují

Podzimní semestr – metrické/nemetrické znaky na kostře i živém člověku, zásady měření, přesnost měření!!!

Jarní semestr – přehled základních metod fyzické antropologie (kosterní i živého člověka)

Rozpis cvičení - podzim 2008

16/9/2008	Základy a organizace antropologického výzkumu, filozofie měření, měřicí přístroje, měřicí jednotky, spolehlivost antropologických metod (RNDr. Petra Urbanová)
23/9/2008	Tradiční morfometrie I - lebka člověka (RNDr. Petra Urbanová)
30/9/2008	Tradiční morfometrie II - somatometrie hlavy (Mgr. Martin Čuta)
07/10/2008	Tradiční morfometrie III - postkranální skelet – osová kostra, pletence horní a dolní končetiny (Mgr. Tomáš Mořkovský)
14/10/2008	Tradiční morfometrie III - postkranální skelet – kosti horní a dolní končetiny (Mgr. Tomáš Mořkovský)
21/10/2008	Tradiční morfometrie IV - somatometrie lidského těla (Mgr. Martin Čuta)
04/11/2008	Tradiční morfometrie V - somatometrie lidského těla (Mgr. Martin Čuta)
11/11/2008	Nemetrické znaky I - lebka člověka (RNDr. Petra Urbanová)
18/11/2008	Nemetrické znaky II - živý člověk – hlava (Mgr. Martin Čuta)
25/11/2008	Nemetrické znaky III - postkranální skelet (Mgr. Tomáš Mořkovský)
02/12/2008	Nemetrické znaky IV - somatické znaky u živého člověka (Mgr. Martin Čuta)
09/12/2008	Kosterní nález – preparace, dokumentace, rekonstrukce, odběr vzorků (Mgr. Tomáš Mořkovský)

Rozpis cvičení - jaro 2008

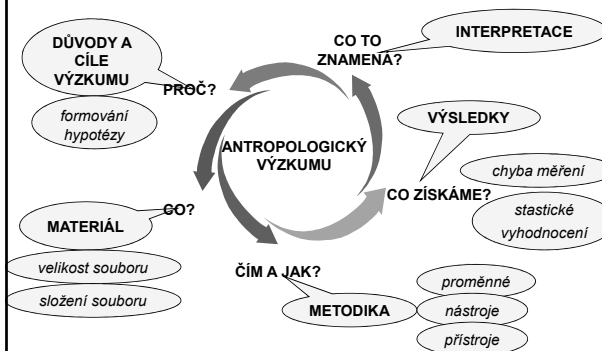
- 1) Metody pro určení biologického původu antropologického nálezu
- 2) Metody pro odhad dožitého věku na kostře člověka
- 3) Metody pro odhad biologického věku živého člověka
- 4) Metody pro určení pohlaví na kostře člověka – morfoskopické, morfometrické metody, kombinované metody, diskriminační modely
- 5) Metody pro určení populační afinity na kostře člověka
- 6) Typologie a mezipopulační variabilita u živého člověka
- 7) Metody pro odhad tělesné výšky a proporci člověka z kosterního nálezu – regresní modely
- 8) Metody pro odhad tělesné výšky a proporci živého člověka – somatotypy
- 9) Metody pro hodnocení složení lidského těla
- 10) Fotodokumentace, práce s grafickými programy, virtuální antropologie, 3D modelování
- 11) FORDISC 2.0 a 3.0, COLIPR – práce s programy pro určení pohlaví a odhad populační afinity na kostře člověka a s MicroScriberem
- 12) Základy geometrické morfometrie a vícerozměrné statistiky – práce s programy pro studium tvarové variability (Statistica, TPS, Morfologika)

Průběh cvičení

- **Prv** Fetter V. a kolektiv, 1967: Antropologie. Academia. Praha.
- **koste** Knussmann R., 1998: Anthropologie, Handbuch der vergleichenden Biologie des Menschen (4. Auflage des Lehrbuchs der Anthropologie begründet von Rudolf Martin). Band I und II. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart, Jena, New York.
- **Stru**
- **San** Sioukal et al. 1998: Antropologie. Příručka pro studium kostry. Národní muzeum. Praha.
- **Pře** Drozdová E. 2004: Základy osteometrie. Skriptum. Panoráma biologické a sociokulturní antropologie. Masarykova univerzita. Brno.
- **Průt** Iscan M.Y., Helmer R., 1991: Craniofacial Identification. John Wiley and Sons Inc., New York.
- **Dob** White T.D., Folkens P.A., 1991: Human Osteology. Academic Press, Inc. San Diego.
- **Pře** Bass, W.M. 1987: Human Osteology: A Laboratory and Field Manual (3rd edition). Missouri Archeological Society, Inc.
- **Pře** Buikstra, J.E., Ubelaker, D.H., 1994: Standards for data collection from human skeletal remains. Arkansas archeological survey reserach series No. 44.
- **90%** Dokládal M. 1994: Anatomie zubů a chrupu. Skriptum LF MU. Brno.
- **Vypl**
- **Zápočtový test**

oč. 1)

ZÁKLADY a ORGANIZACE ANTROPOLOGICKÉHO VÝZKUMU

Kvalitativní (nelineární) přístup

1. Identifikace vědeckého problému
2. Rešerše literatury
3. Rešerše materiálu a přístupu k němu
4. Volba metodického postupu pro zpracování materiálu
5. Řešení etických otázek spojených s výzkumem (repatriace, etické komise) – *politika neuškodit!*
6. Sběr dat
7. Analýza dat
8. Interpretace výsledků
9. Zveřejnění výsledků (prezentace, publikace)
10. Šíření výsledném produktu (výuka, monografie)

Kvantitativní (lineární) přístup

1. Identifikace vědeckého problému
2. Rešerše příslušné literatury
3. Podchycení problému konceptuálně
4. Formulace hypotézy
5. Zvolení metodiky výzkumu
6. Identifikace populace a určení vzorku (sampling plan)
7. Výběr a testování metodiky pro měření proměnných
8. Etika výzkumu
9. Výzkumný plán
10. Sběr dat
11. Analýza dat
12. Interpretace výsledků
13. Zveřejnění výsledků (prezentace, publikace)
14. Šíření výsledném produktu (výuka, monografie)

PILOTNÍ STUDIE

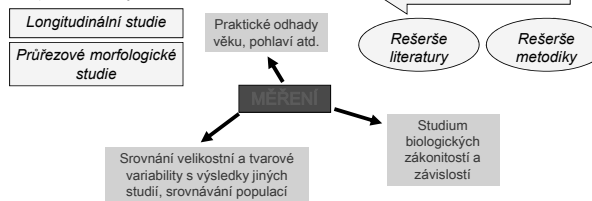
DŮVODY A CÍLE VÝZKUMU

„*Touha po zajímavosti výsledku by neměla převážit nad snahou o pravdivost*“

- = etika výzkumu - nekodifikováno
- = vyvarovat se samoučelného zkoumání problémů
- = účelnost výzkumu, širší platnost výsledků

PROČ PROVÁDÍME VÝZKUM

- 1) testování hypotézy (biologické zákonitosti a závislosti)
- 2) srovnání dvou a více populací (velikost, tvar, frekvence znaků)
- 3) vytváření nových metodických nástrojů, testování, evaluace současné metodiky
- 4) popis populace – průměry, frekvence znaků
- 5) identifikace jedince

MATERIÁL

- Velikost studovaného souboru – v závislosti na časovém a finančním rozvrhu (plán!) a na charakteru výzkumu (cíli!)
- Sampling – kontrolovaný výběr z populace, náhodný výběr z populace

sample = vzorek
specimen = jedinec

- Optimální počet pro malou až střední studii - N=50-100 jedinců – statistická významnost
- Rozsáhlé studie – dlouhodobé systematické, longitudinální, populační – až tisíce jedinců
- proband = zkoumaný jedinec v antropologii živého člověka

METODIKA

1) sběr dokladového materiálu – data + dokumentace v terénu i laboratoři

2) zpracování materiálu

převážně v laboratoři

- obě fáze mohou mít různé pozorovatele
- obě fáze často s velkým časovým odstupem
- dobře propracovaný **záznamník**
- rada č. 1 – dclat si čitelné a podrobné poznámky !
- rada č. 2 – sepsat metodiky ihned po návratu z terénu !!
- rada č. 3 – zálohovat, zálohovat, zálohovat !!!

Záznamníky, evidenční listy, průvodky

METODY

- 1) **Přímé** – kontakt vyšetřovatel-vyšetřovaný
- 2) **Nepřímé** – vyšetřování záznamu

▪ **Podle vyšetřovací metody**

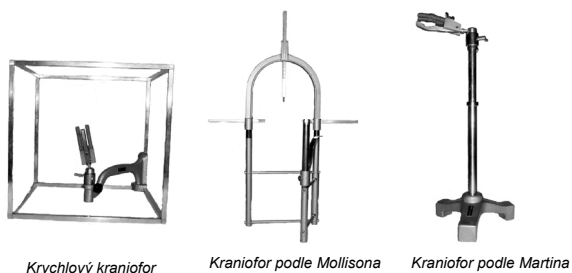
- zrakem
- sluchem
- hmatem
- čichem

▪ **Podle pomůcek**

Bez pomůcek
S pomůckami

- podpora smyslových vjemů (lupa, mikroskop, fonendoskop, RTG, CT)
- předloha pro srovnání (vzorkovník, populační průměr)
- záznam vlastností vyšetřovaného (metrické nástroje)
- záznam vyšetřovaného nebo jeho částí (fotoaparát, body scanner)

Tradiční antropometrické nástroje Kraniofory

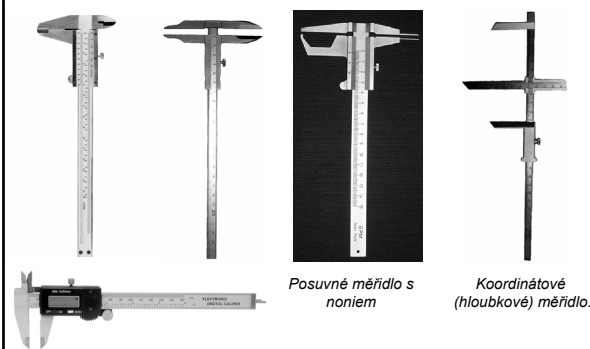

Krychlový kraniofor

Kraniofor podle Mollisona

Kraniofor podle Martina

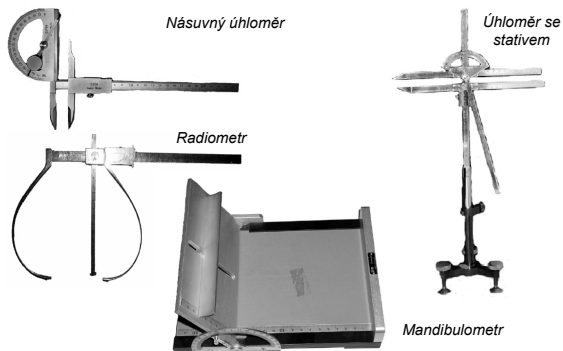
Tradiční antropometrické nástroje Posuvná měřidla

Posuvné měřidlo s noniém

Koordinátové (hloubkové) měřidlo.

Tradiční antropometrické nástroje Úhlová měřidla

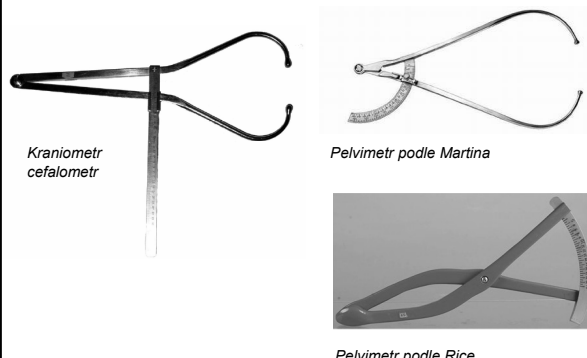
Násvný úhloměr

Úhloměr se stativem

Radiometr

Mandibulometr

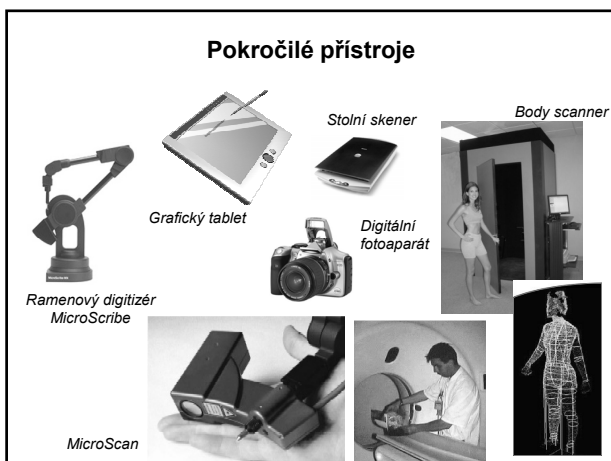
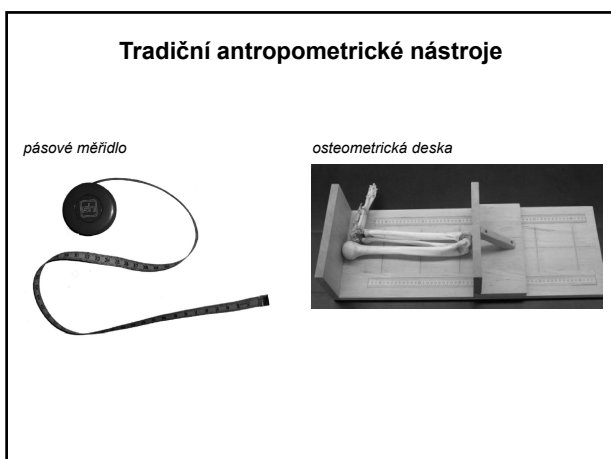
Tradiční antropometrické nástroje Dotyková měřidla

Kraniofometr cefalometr

Pelvimetr podle Martina

Pelvimetr podle Rice

Znaky, vlastnosti, proměnné

- **kvalitativní** – popisné, typy
- **kvantitativní** = měřitelné, míry, škály, tvarové proměnné

← Slovní popis, typologie

← Škálování, měření

Škálování – převod mezi kvalitativní a kvantitativní proměnnou

Znaky, vlastnosti, proměnné

diskrétní (nespojité, kategoriální) - nabývá nečíselných hodnot = kategorie i izolovaných číselných hodnot = celá čísla

- dichotomická** (binární nebo alternativní) nabývá pouze dvou hodnot
- nominální** - mezi hodnotami není žádná reference (např. muž, žena)
- ordinální** (pořadová) - nabývá konečného počtu zpravidla celočíselných hodnot, jež lze jednoznačně uspořádat (nízký, střední a vysoký)

kontinuální (spojitá, číselná) - nabývá pouze určité izolované hodnoty, například celá čísla

pořadová - nabývá všechny možné hodnoty v určitém rozmezí

poměrová (podílová) kolikrát je jedna hodnota větší (resp. menší) než druhá. Poměrová proměnná nabývá pouze kladných hodnot

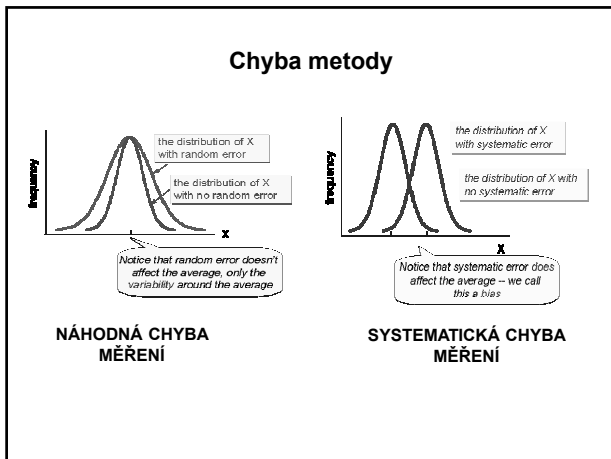
Chyba metody

„Chyba měření není důvodem proč neměřit, nýbrž důvodem proč se o ni zajímat“

- rozdíl mezi pozorovanou a skutečnou hodnotou
- je **vždy přítomná**, nesmí přesahovat rozdíl mezi dvěma jedinci
- každé pozorování musí mít vyjádřenou **chybu pozorování**
- **I. systematická chyba**
  - chyba přístroje – určená výrobcem, vada přístroje, kalibrace, fyzikální podmínky
- **II. náhodná chyba**
  - chyba souboru - nereprezentativnost
  - *intra-observer error* – chyba pozorovatele
    - nevhodnost metodiky
    - neznalost metodiky – přesné definice!!!, jít *ad fontes*
  - *inter-observer error* – chyba mezi pozorovateli
- chyba při odečtu
- chyba při zápisu dat
- chyba při přenosu dat

← **HODNOTA±E**

← **III. hrubá chyba**

Chyba metody

Rozdílnost   rozdíly mezi dvěma různými objekty (populacemi, jedinci, maticemi)

Opakovatelnost   rozdíly mezi pozorováním jednoho pozorovatele

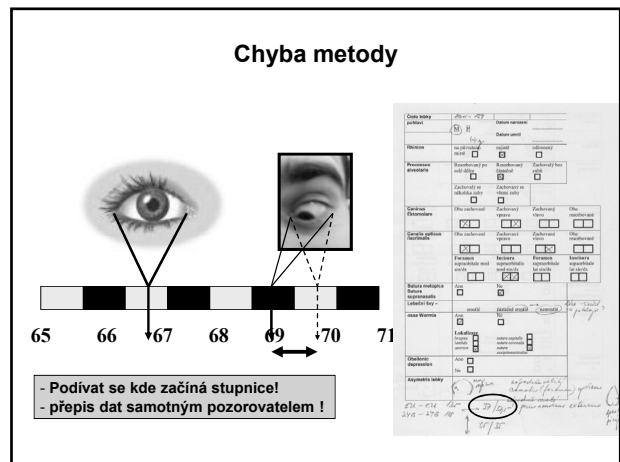
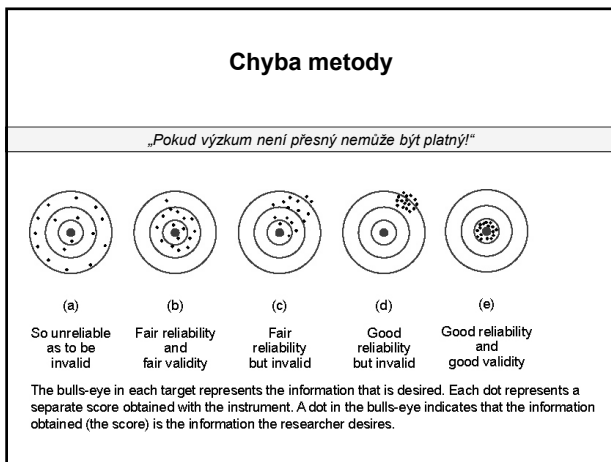
Reprodukovatelnost   rozdíly mezi dvěma a více pozorovateli, kteří pozorují stejný objekt

Přesnost (reliability, precision)   jak blízké jsou si dvě nezávislá pozorování

Přesnost zisku dat
Přesnost predikce

Platnost (validity, accuracy)   vhodnost, správnost, přiměřenost užitečnost používané metodiky

Platnost přístroje/souboru/definice
Platnost aktu měření
Platnost teoretického předpokladu

Numerické vyjádření chyby

- absolutní chyba** = naměřená hodnota – skutečná hodnota
tolerance v antropometrii – 1 mm (0,5mm krátké vzdálenosti)
- relativní chyba** = (naměřená hodnota – skutečná hodnota) x 100 ÷ skutečná hodnota
tolerance < 5%
interval přesnosti

5% interval přesnosti

- průměr, standardní odchylka
- korelační koeficient – Pearsonův, Spearmanův kok.k. >0,9
- Cronbachův koeficient alfa** – tolerance >0,8

$$\alpha = \frac{N \cdot \bar{r}}{(1 + (N - 1) \cdot \bar{r})}$$

$$\frac{N}{N - 1} \cdot \frac{\sigma_x^2 - \sum_{i=1}^N \sigma_{y_i}^2}{\sigma_x^2}$$

→ Rozptýl uvnitř měření

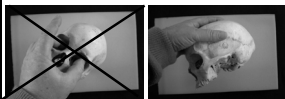
- chi-square, G-square – test dobré shody   Celkový rozptyl

Počet opakování   Průměrná korelace mezi opakovanými měřeními

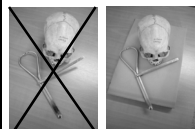
Metodika měření

- Měření** je přiřazování čísel objektům, událostem či kvalitě podle daných pravidel
- Základem měření je **metrický systém** s dekadickými násobky a základní měrné jednotky SI: metr, kilogram, sekunda, stupeň, ampér, kandela
- 3 složky měření – **škála, přístroj, postup**

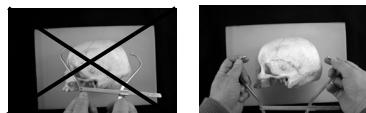
Metodika měření

- správná a šetrná manipulace se studovaným materiálem
- osvojit si správnou techniku měření

- bezpečnost práce – neohrožovat sebe ani ostatní!
- platí především pro vyšetřování probandů! „žít a nechat žít“

Jednotky

- vždy **zkontrolovat** v jakých jednotkách měříme
- častá chyba – záměra tradičních anglo-amerických systémů jednotek s dekadickým metrickým systémem!!!
- palec vs. cm, stopa vs. dm, míle vs. km
- 1 palec = 2,54 cm
- správný převod jednotek!

Míry

- **lineární**
  - definované jako přímá vzdálenost mezi dvěma body
  - definované vůči jinému rozměru – kolmice, projekční míry
- **zakřivené** obvody, oblouky
- **úhlové**
- **obsahové**
- **objemové**
- **odvozené** indexy, matematicky získané objemy, obsahy, projekční míry, logaritmované míry, tvarové proměnné

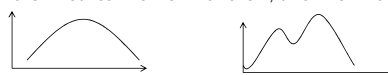
Statistické vyhodnocení

Testování je standardizovaná zkouška, kde obsah, zkušební postup, pomůcky i způsob skórování je přesně určen

Statistické testování je taková zkouška, ve které je postup určen statistickými pravidly

Popisná statistika – průměr, rozptyl, N, směrodatná odchylka, median, modul, minimum, maximum

rozložení hodnot – normální rozložení, binomální rozložení

Statistické vyhodnocení

Jednorozměrné testy

testování shody průměrů, testování shody rozptylů, vztah dvou proměnných – korelace, kovariance, regresní analýza

Vícerozměrné testy

regresní analýza, diskriminační analýza, korespondenční analýza